

The 5th International Scientific Conference
of the University of Latvia
Dedicated to the 95th Anniversary of the
Faculty of Law of the University of Latvia

Jurisprudence and Culture: Past Lessons and Future Challenges

10–11 November, 2014

Latvijas Universitātes 5. starptautiskā
zinātniskā konference, veltīta Latvijas Universitātes
Juridiskās fakultātes 95. gadadienai

Jurisprudence un kultūra: pagātnes mācības un nākotnes izaicinājumi

2014. gada 10.–11. novembris

This publication presents a collection of research papers in conjunction with the 5th International Scientific Conference of the Faculty of Law of the University of Latvia “Jurisprudence and Culture: Past Lessons and Future Challenges”. Riga, 10–11 November, 2014. 672 pages.

Editorial Board

Chairperson: Prof. *Dr. habil. iur.* Kalvis Torgāns, University of Latvia, Latvia

Vice-Chairperson: Doc. *Dr. iur.* Jānis Pleps, University of Latvia, Latvia

Prof. Carlo Amatucci, *University of Naples “Federico II”*, Italy

Prof. Gracienne Lauwers, *University of Antwerp*, Belgium

Prof. Arne Mavčič, *European Law School in Nova Gorica*, Slovenia

Prof. Sasho Georgiev Penov, *Sofia University*, Bulgaria

Lect. *Dr. iur.* Krzysztof Prokop, *University of Bialystok*, Poland

Assoc. Prof. *Dr. iur.* Lali Papiashvili, *Tbilisi State University*, Georgia

Assoc. Prof. Timour Sysouev, *Belarusian State University*, Belarus

Assoc. Prof. *Dr. iur.* Christoph Ulrich Schewe, *DAAD, University of Latvia*, Latvia

Assoc. Prof. Karin Sein, *University of Tartu*, Estonia

Assoc. Prof. Vaidotas A. Vaičaitis, *Vilnius University*, Lithuania

Dr. iur. Jiří Valdhan, *Masaryk University*, Czech Republic

PhD Yanka Teneva Tyankova, *University of Veliko Turnovo*, Bulgaria

Prof. *Dr. iur.* Jānis Rozenfelds, *University of Latvia*, Latvia

Prof. *Dr. iur.* Ilma Čepāne, *University of Latvia*, Latvia

Prof. *Dr. iur.* Kristīne Strada-Rozenberga, *University of Latvia*, Latvia

Prof. *Dr. iur.* Ārija Meikališa, *University of Latvia*, Latvia

Prof. *Dr. iur.* Valentija Liholaja, *University of Latvia*, Latvia

Prof. *Dr. iur.* Uldis Krastiņš, *University of Latvia*, Latvia

Prof. *Dr. iur.* Daiga Rezevska, *University of Latvia*, Latvia

Prof. *Dr. iur.* Sanita Osipova, *University of Latvia*, Latvia

Prof. *Dr. iur.* Jānis Lazdiņš, *University of Latvia*, Latvia

Prof. *Dr. iur.* Jautrīte Briede, *University of Latvia*, Latvia

Prof. *Dr. iur.* Ringolds Balodis, *University of Latvia*, Latvia

Prof. *Dr. iur.* Juris Bojārs, *University of Latvia*, Latvia

Assoc. Prof. *Dr. iur.* Jānis Kārklīšs, *University of Latvia*, Latvia

Assoc. Prof. *Dr. iur.* Anita Rodiņa, *University of Latvia*, Latvia

Assoc. Prof. *Dr. iur.* Annija Kārklīņa, *University of Latvia*, Latvia

Assoc. Prof. *Dr. iur.* Artūrs Kučs, *University of Latvia*, Latvia

Assoc. Prof. *Dr. iur.* Kristīne Dupate, *University of Latvia*, Latvia

Assoc. Prof. *Dr. iur.* Kaspars Balodis, *University of Latvia*, Latvia

Assoc. Prof. *Dr. iur.* Jānis Neimanis, *University of Latvia*, Latvia

All contributions have been double-blind peer reviewed.

Layout: Andra Liepiņa, Ieva Tiltiņa

English language editor: Andra Damberga

Latvian language editor: Gita Bērziņa

© University of Latvia, 2014

ISBN 978-9984-45-892-2

Šajā krājumā ir apkopoti Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes 5. starptautiskās zinātniskās konferences "Jurisprudence un kultūra: pagātnes mācības un nākotnes izaicinājumi" raksti. Rīga, 2014. gada 10.–11. novembris. 672 lpp.

Redkolēģija

Priekšsēdētājs: Prof. *Dr. habil. iur.* Kalvis Torgāns, Latvijas Universitāte, Latvija

Priekšsēdētāja vietnieks: Doc. *Dr. iur.* Jānis Pleps, Latvijas Universitāte, Latvija

Prof. *Carlo Amatucci*, Neapoles Frīdriha II universitāte, Itālija

Prof. *Gracienne Lauwers*, Antverpenes Universitāte, Beļģija

Prof. *Arne Mavčič*, Nova Gorica Eiropas Tiesību skola, Slovēnija

Prof. *Sasho Georgiev Penov*, Sofijas Universitāte, Bulgārija

Lekt. *Dr. iur. Krzysztof Prokop*, Belastokas Universitāte, Polija

Asoc. prof. *Dr. iur. Lali Papiashvili*, Tbilisi Valsts universitāte, Gruzija

Asoc. prof. *Timour Sysouev*, Baltkrievijas Valsts universitāte, Baltkrievija

Asoc. prof. *Dr. iur. Christoph Ulrich Schewe*, DAAD, Latvijas Universitāte, Latvija

Asoc. prof. *Karin Sein*, Tartu Universitāte, Igaunija

Asoc. prof. *Vaidotas A. Vaičaitis*, Viļņas Universitāte, Lietuva

*Dr. iur. Jiří Valdhan*s, Masarika Universitāte, Čehija

PhD *Yanka Teneva Tyankova*, Veliko Turnovo universitāte, Bulgārija

Prof. *Dr. iur.* Jānis Rozenfelds, Latvijas Universitāte, Latvija

Prof. *Dr. iur.* Ilma Čepāne, Latvijas Universitāte, Latvija

Prof. *Dr. iur.* Kristīne Strada-Rozenberga, Latvijas Universitāte, Latvija

Prof. *Dr. iur.* Ārija Meikališa, Latvijas Universitāte, Latvija

Prof. *Dr. iur.* Valentija Liholaja, Latvijas Universitāte, Latvija

Prof. *Dr. iur.* Uldis Krastiņš, Latvijas Universitāte, Latvija

Prof. *Dr. iur.* Daiga Rezevska, Latvijas Universitāte, Latvija

Prof. *Dr. iur.* Sanita Osipova, Latvijas Universitāte, Latvija

Prof. *Dr. iur.* Jānis Lazdiņš, Latvijas Universitāte, Latvija

Prof. *Dr. iur.* Jautrīte Briede, Latvijas Universitāte, Latvija

Prof. *Dr. iur.* Ringolds Balodis, Latvijas Universitāte, Latvija

Prof. *Dr. iur.* Juris Bojārs, Latvijas Universitāte, Latvija

Asoc. prof. *Dr. iur.* Jānis Kārklīņš, Latvijas Universitāte, Latvija

Asoc. prof. *Dr. iur.* Anita Rodiņa, Latvijas Universitāte, Latvija

Asoc. prof. *Dr. iur.* Annija Kārklīņa, Latvijas Universitāte, Latvija

Asoc. prof. *Dr. iur.* Artūrs Kučs, Latvijas Universitāte, Latvija

Asoc. prof. *Dr. iur.* Kristīne Dupate, Latvijas Universitāte, Latvija

Asoc. prof. *Dr. iur.* Kaspars Balodis, Latvijas Universitāte, Latvija

Asoc. prof. *Dr. iur.* Jānis Neimanis, Latvijas Universitāte, Latvija

Visi raksti ir divreiz anonīmi recenzēti.

Maketētājas Andra Liepiņa, Ieva Tiltiņa

Angļu valodas redaktore Andra Damberga

Latviešu valodas redaktore Gita Bērziņa

Edvīns Danovskis, Dr. iur.

University of Latvia, Latvia, Lect. / Latvijas Universitāte, Latvija, lekt.

ATBILSTĪGA ATLĪDZINĀJUMA IZPRATNE ADMINISTRATĪVAJĀS TIESĪBĀS

THE UNDERSTANDING OF EFFECTIVE REMEDY IN ADMINISTRATIVE LAW

Summary

The article analyses the concept of effective remedy in administrative law. Effective remedies in administrative law can be classified in two groups: procedural remedies and material remedies. Procedural remedies include annulment of administrative act, declaration of illegality of administrative act, etc. Material remedies or state liability measures include apology by the authorities and monetary compensation. Personal and moral damage should not be a mandatory precondition in order to grant measures of state liability. The law should provide that measures of state liability are applicable whenever application of other remedies is ineffective. If the illegal activity of state has caused actual consequences and probable emotional disturbances, then such factors should be taken in consideration when deciding on type and amount of effective remedy.

Keywords: effective remedies, legal remedies, personal damage, moral damage, state liability.

Atslēgvārdi: atbilstīgs atlīdzinājums, tiesiskās aizsardzības līdzekļi, personiskais kaitējums, morālais kaitējums, valsts atbildība.

Ievads

2012. gada nogalē Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likuma¹ (turpmāk – Zaudējumu atlīdzināšanas likums) pārejas noteikumos Ministru kabinetam tika uzdots līdz 2013. gada 31. decembrim izstrādāt un iesniegt Saeimai nepieciešamos likumprojektus, lai pilnveidotu valsts nodarīto zaudējumu atlīdzināšanu privātpersonām.² Gan nekonkrētā uzdevuma, gan īsā termiņa dēļ šo likumdevēja lēmumu nevar uzskatīt par sevišķi pārdomātu. Neizbrīna, ka neviens uz minētā uzdevuma izpildi vērsts likumprojekts Saeimā vēl nav iesniegts. Taču uzdevums mudina pārdomāt “pagātnes mācības un nākotnes izaicinājumus”, kas izriet no Zaudējumu atlīdzināšanas likuma līdzšinējās piemērošanas.

¹ Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likums: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 2005. 17. jūnijs, Nr. 96 (3254).

² Grozījumi Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likumā: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 2012. 31. oktobris, Nr. 172 (4775).

Līdz šim vairākos pētījumos,³ tostarp pēdējo divu gadu laikā Latvijas Universitātē ļoti sekmīgi aizstāvētos bakalaura darbos,⁴ norādīts, ka personiskā un morālā kaitējuma jēdziens pārklājas, ka praksē ne vienmēr tos iespējams nošķirt (jo sevišķi, ja persona vienlaikus prasa atlīdzināt gan personisko, gan morālo kaitējumu), un tādēļ personiskā un morālā kaitējuma institūti nav nepieciešams normatīvi norobežot. Kaut arī civiltiesībās un administratīvajās tiesībās atbilstīga atlīdzinājuma funkcijas un tiesiskais regulējums būtiski atšķiras, bez ievēribas nevar atstāt civiltiesību apakšnozarē izteikto ierosinājumu atteikties no jēdziena “morālā kaitējuma atlīdzināšana”, tā vietā piedāvājot terminu “mierinājuma nauda”.⁵ Acīmredzot nākotnē atbilstīga atlīdzinājuma regulējums administratīvajās tiesībās būs jāpārskata, tādēļ šajā rakstā konceptuāli runāts par to, ka atlīdzinājuma regulējumā ir iespējams atteikties no kaitējuma kā obligāta valsts atbildības priekšnoteikuma, tādējādi vienkāršojot atlīdzinājuma izpratni un arī juridisko argumentāciju atlīdzinājuma lietās. Cerams, ka gan minētie pētījumi, gan šis raksts rosinās Zaudējumu atlīdzināšanas likuma regulējumu padarīt skaidrāku un uzlabot atlīdzinājuma kultūru administratīvajās tiesībās.

Atbilstīga atlīdzinājuma jēdziens Satversmes 92. pantā

Satversmes⁶ 92. panta trešais teikums nosaka: *nepamatota tiesību aizskāruma gadījumā ikvienam ir tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu*. “Atbilstīgs atlīdzinājums” nav sevišķi veiksmīgs formulējums, jo vedina domāt, ka pants paredz tikai vienu tiesiskās aizsardzības līdzekli – samaksu naudā.⁷ Taču vārdam “atlīdzinājums” Satversmes 92. pantā ir daudz plašāka nozīme. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Satversmes 92. panta trešais teikums, tāpat kā Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) 13. pants⁸ un ANO Starptautiskā pakta par

³ Sk.: Danovskis E. Morālā kaitējuma atlīdzināšana administratīvajās lietās. Tiesu prakses apkopojums. Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa, 2011. Pieejams: [http://www.at.gov.lv/files/uploads/files/docs/morala_kaitejuma_atlidzinasana_30112011%20\(2\).doc](http://www.at.gov.lv/files/uploads/files/docs/morala_kaitejuma_atlidzinasana_30112011%20(2).doc) [aplūkots 2014. gada 17. augustā]; Danovskis E. Publiskas personas publiski tiesiskās atbildības priekšnoteikumi. No: Inovāciju juridiskais nodrošinājums: LU 70. konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012, 224.–230. lpp.

⁴ Priekulis J. Personiskā kaitējuma atlīdzinājums juridiskai personai administratīvajā procesā. Jurista Vārds, 2014. 26. augusts, Nr. 33 (835); Reneslāce L. Personiskā kaitējuma institūta problemātika administratīvajā procesā. Bakalaura darbs. 2013 (nav publicēts, pieejams LU Juridiskās fakultātes Valststiesību zinātņu katedrā).

⁵ Torgāns K. Atbildības par morālo kaitējumu aktualitātes. No: Tiesību efektīvas piemērošanas problemātika: LU 72. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2014, 121.–136. lpp.

⁶ Latvijas Republikas Satversme: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 1993. 1. jūlijs, Nr. 43.

⁷ Briede J., Višķere I., Litvins G., Bitāns A., Danovskis E. Satversmes 92. panta komentārs. No: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 149. lpp.

⁸ Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 13. pants: *Ikvienam, kura tiesības un brīvības, kas noteiktas šajā Konvencijā, tiek pārkāptas, ir efektīvas aizsardzības nodrošinājums valsts institūcijās, neskatoties uz to, ka pārkāpumu ir izdarījušas personas, pildot dienesta pienākumus*.

pilsoņu un politiskajām tiesībām (turpmāk – Pakts) 2. panta trešā daļa,⁹ paredz vispārēju tiesību aizsardzības garantiju.¹⁰ Minētajos Konvencijas un Pakta pantos lietots formulējums “efektīvs tiesiskās aizsardzības līdzeklis” (angl. – *effective remedy*), kas precīzāk izsaka arī Satversmes 92. panta trešā teikuma jēgu. Tātad jēdziens “atbilstīgs atlīdzinājums” pilnībā atbilst jēdzienam “efektīvs tiesiskās aizsardzības līdzeklis”.¹¹ Respektējot Satversmes terminoloģiju, turpmāk šajā rakstā tomēr pārsvarā lietots jēdziens “atbilstīgs atlīdzinājums”.

Atbilstīga atlīdzinājuma izpausmes ir ārkārtīgi daudzveidīgas, jo šis formulējums attiecas uz jebkādu nepamatotu tiesību aizskārums.¹² Izsmēļošs atbilstīga atlīdzinājuma veidu saraksts nepastāv, taču gan Pakta, gan Konvencijas komentāros apkopotie prakses piemēri var palīdzēt gūt ieskatu šā jēdziena saturā. Tā Pakta 2. panta komentārā norādīts, ka tiesiskās aizsardzības līdzekļus nosacīti var iedalīt šādi: iepriekšējā stāvokļa atjaunošana (*restitution*), kompensēšana (*compensation*), rehabilitācija (*rehabilitation*), gandarīšana (*satisfaction*) un garantijas pārkāpumu neatkārtot (*guarantees of non repetition*).¹³ Piemēram, iepriekšējā stāvokļa atjaunošanā ietilpst nelikumīgi atņemta īpašuma vai naudas atdošana, atļauja vecākiem piekļūt bērniem, kuri iepriekš nelikumīgi nošķirti no vecākiem, nepareizi izspriestas lietas pārskatīšana, nelikumīgi atlaista ierēdņa atjaunošana amatā, cilvēktiesības aizskaroša likuma atcelšana, nelikumīga administratīva vai tiesas nolēmuma atcelšana vai šādu nolēmumu neizpildīšana u. c. Gandarīšana aptver tādus atlīdzinājuma veidus kā pārkāpuma atzīšana, atvainošanās, patiesības noskaidrošana, pienācīga krimināllietas izskatīšana u. tml. Protams, daudzos gadījumos vienīgais atlīdzinājums var būt mantiska kompensācija par mantisko vai nemantisko kaitējumu.¹⁴ Ja viens atlīdzinājuma

⁹ Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 2. panta trešā daļa: *Ikviena šā Pakta dalībvalsts apņemas nodrošināt jebkurai personai, kuras šajā Paktā atzītās tiesības un brīvības ir pārkāptas, efektīvu aizsardzības līdzekli arī tad, ja minēto pārkāpumu izdarījušas personas, kas rikojušas kā oficiāli pārstāvji.*

¹⁰ Par likuma “Par izziņas iestādes, prokuratūras vai tiesas nelikumīgas vai nepamatotas rīcības rezultātā nodarīto zaudējumu atlīdzināšanu” 2. panta un Ministru kabineta 1998. gada 31. augusta noteikumu Nr. 327 “Pieteikumu iesniegšanas un izskatīšanas, lēmumu pieņemšanas, darba garantiju un sociālo garantiju atjaunošanas un zaudējumu atlīdzības izmaksas kārtība” 3. punkta 1. apakšpunkta atbilstību Satversmes 91. un 92. pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2001. gada 5. decembra spriedums lietā Nr. 2011-07-0103. Secinājumu daļas 2. punkts. Latvijas Vēstnesis, 2001. 7. decembris, Nr. 178 (2565).

¹¹ Sk. arī: Briede J., Višķere I., Litvins G., Bitāns A., Danovskis E. Satversmes 92. panta komentārs. No: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 149.–150. lpp.

¹² Par nepamatota tiesību aizskārums jēdzienu plašāk sk.: Danovskis E. Nepamatota tiesību aizskārums jēdziens Satversmes 92. pantā. No: Tiesību efektīvas piemērošanas problemātika: LU 72. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2014, 328.–335. lpp.

¹³ Šāds vispārināts atbilstīga atlīdzinājuma iedalījums izmantots ANO Ģenerālās asamblejas rezolūcijā par principiem, kas ievērojami, nosakot atlīdzinājumu smagos starptautisko cilvēktiesību pārkāpumos un kara noziegumos cietušajiem. Sk.: Resolution adopted by the General Assembly on 16 December 2005, No. 60/147. Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law. Pieejams: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/RemedyAndReparation.aspx> [aplūkots 2014. gada 17. augustā].

¹⁴ Nowak M. U. N. Covenant on Civil and Political Rights. CCPR Commentary. 2nd revised edition. [B.v.] N. P. Engel, Publisher, 2005, p. 70–72.

veids konkrētā situācijā nav pietiekams, tad par atbilstīgu atlīdzinājumu var uzskatīt vairāku atlīdzinājuma veidu kopumu.¹⁵

Atbilstīga atlīdzinājuma veidi administratīvajās tiesībās

Administratīvajās tiesībās atbilstīga atlīdzinājuma izpausmes ir daudzveidīgas; savā ziņā viss Administratīvā procesa likuma¹⁶ regulējums ir vērsts uz to, lai nodrošinātu personai atbilstīgu atlīdzinājumu jeb efektīvus tiesiskās aizsardzības līdzekļus pret valsts pārvaldes radītiem tiesību aizskārumiem. Satversmes 92. panta izpratnē atbilstīga atlīdzinājuma veidi var būt prettiesiska administratīva akta atcelšana, atzīšana par spēkā neesošu vai prettiesisku, faktiskās rīcības veikšana vai pārtraukšana, kā arī citi Administratīvā procesa likuma 184. pantā norādītie prasījumi, prettiesiska administratīvā akta izpildes seku novēršana, pagaidu aizsardzības līdzekļa piemērošana, rakstveida atvainošanās, atlīdzinājums naudā u. c. Tātad Satversmē noteiktā prasība pēc atbilstīga atlīdzinājuma var būt izpildīta ar to vien, ka prettiesisks administratīvais akts tiek atcelts vai atzīts par prettiesisku vai vispārinot – ka tiek apmierināts personas pamatprasījums. Taču daudzos gadījumos ar to nepietiek un ir jāpiemēro vēl citi atlīdzinājuma veidi, tostarp atlīdzinājums naudā.

Iepriekš minētos atlīdzinājuma līdzekļus teorētiski iespējams iedalīt divās grupās: procesuālajos atlīdzinājuma līdzekļos un materiālajos atlīdzinājuma līdzekļos.¹⁷ Pie procesuālajiem atlīdzinājuma līdzekļiem pieder tādi atlīdzinājuma līdzekļi kā administratīvā akta (faktiskās rīcības) apstrīdēšanas un pārsūdzēšanas institūts (tostarp apstrīdēšanas un pārsūdzēšanas sekas – administratīvā akta atcelšana, atzīšana par spēkā neesošu, atzīšana par prettiesisku, grozīšana utt.), pagaidu aizsardzības līdzekļa piemērošana, prettiesiska administratīvā akta izpildes seku novēršana u. c. Savukārt pie materiālajiem atlīdzinājuma līdzekļiem pieskaitāmi tādi atlīdzinājuma līdzekļi, kuri tiesību aizskārums dēļ publiskai personai rada jaunu, papildu pienākumu pret privātpersonu. Šobrīd par šādiem atlīdzinājuma veidiem var uzskatīt publiskas personas pienākumu atvainoties privātpersonai un atlīdzinājumu naudā. Materiālos atlīdzinājuma līdzekļus pieņemts dēvēt arī par valsts atbildību,¹⁸ ko var uzskatīt par

¹⁵ Sk.: Ovey W., White R. Jacobs and White, *The European Convention on Human Rights*. Fourth Edition. Oxford: Oxford University Press, 2006, p. 464–465 un tur ietvertās atsauces uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksi.

¹⁶ Administratīvā procesa likums: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 2001. 14. novembris, Nr. 164 (2551).

¹⁷ Uz šāda dalījuma nozīmi norādīts arī Pakta komentārā: [...] *one has to distinguish between the procedural right to an effective remedy and the substantive right to reparation of victims*. Nowak M. U. N. Covenant on Civil and Political Rights. CCPR Commentary. 2nd revised edition. [B.v.] N. P. Engel, Publisher, 2005, p. 70.

¹⁸ Nav pareizs uzskats, ka par valsts atbildību uzskatāmi visi prasījumi, ko indivīds var vērst pret valsti (šāds viedoklis izteikts Gredzena I. Valsts atbildība un tās veidi. Zaudējumu atlīdzība administratīvajā procesā. [B.v.]: Sabiedriskās politikas centrs Providus, 2004, 15. lpp.). Prasījums pret valsti var būt arī par pensijas piešķiršanu, licences izsniegšanu utt. Acimredzot tik plašu prasījumu loku nevarētu dēvēt par valsts atbildību. Valsts atbildība, tāpat kā citi juridiskās atbildības veidi, vienmēr rada attiecīgajam subjektam jaunu, papildu pienākumu.

atsevišķu juridiskās atbildības veidu.¹⁹ Šādam atlīdzinājuma līdzekļu iedalījumam administratīvajās tiesībās pārsvarā ir tikai teorētiska nozīme. Praktiska nozīme nošķirt šos atlīdzinājuma līdzekļus ir likumdošanas vajadzībām: procesuālos atlīdzinājuma līdzekļus galvenokārt regulē Administratīvā procesa likums, taču valsts atbildības regulējumam nepieciešams atsevišķs, detalizētāks regulējums.

Jāuzsver, ka Administratīvā procesa likuma 8. nodaļa *Atlīdzinājums* regulē tikai daļu no atlīdzinājuma līdzekļiem administratīvajā procesā – iepriekšējā stāvokļa atjaunošanu un atlīdzinājumu naudā (Administratīvā procesa likuma 94. panta ceturtdā daļa). Savukārt iepriekšējā stāvokļa atjaunošana ir nevis atsevišķs atlīdzinājuma līdzeklis, bet gan jēdziens, kas apvieno vairākus konkrētus atlīdzinājuma līdzekļus. Iepriekšējā stāvokļa atjaunošana var aptvert gan administratīvā akta atcelšanu (piemēram, prettiesiska lēmuma par disciplinārsodu atcelšana ierēdnim), gan administratīvā akta izdošanu (piemēram, lēmums, ar kuru turpina pabalsta izmaksu), gan faktiskās rīcības veikšanu (piemēram, iepriekš pārraksts ielas aizbēršanu). Turklāt Administratīvā procesa likuma 8. nodaļa šos atlīdzinājuma līdzekļus paredz piemērot tikai tad, ja prettiesiskās rīcības rezultātā norādīti zaudējumi, personiskais un morālais kaitējums. Šāda pati konstrukcija ietverta arī Zaudējumu atlīdzināšanas likumā. Taču ir skaidrs, ka iepriekšējā stāvokļa atjaunošana tiek plaši lietota arī tad, ja prettiesiskā rīcība nav radījusi kaitējumu.

Kaitējuma esībai nav jābūt valsts atbildības obligātam priekšnoteikumam

Zaudējumu atlīdzināšanas likums paredz, ka valsts atbildības (iestādes rakstveida vai publiskas atvairošanās un atlīdzinājuma naudā) obligāts priekšnoteikums ir zaudējumi,²⁰ personiskais kaitējums vai morālais kaitējums. Tātad nepietiek ar to vien, ka iestāde izdevusi prettiesisku administratīvu aktu vai faktisko rīcību – vēl nepieciešams konstatēt, ka šīs rīcības rezultātā privātpersonai radīts kaitējums. Šai rakstā netiek apšaubīts, ka atlīdzinājums par zaudējumiem iespējams tikai tad, ja tiek pierādīta zaudējumu esība. Taču Zaudējumu atlīdzināšanas likumā ietvertā nostādne, ka valsts atbildības obligāts priekšnoteikums ir personiskā un morālā kaitējuma esība, ir kļūdaina. Uzskatāmu ieskatu problēmā sniedz administratīvā lieta, kuras rezultātā Satversmes tiesa atzina Zaudējumu atlīdzināšanas likuma 8. panta otro daļu (izsmeļoši noteica gadījumus, kad juridiska persona var prasīt atlīdzinājumu par personisko kaitējumu) par neatbilstošu Satversmes 92. panta trešajam teikumam.²¹

¹⁹ Par to rakstīts arī: Torgāns K. Mantiskā atbildība privātajās un publiskajās tiesībās. Jurista Vārds, 2011. 15. novembris, Nr. 46 (693), raksta sadaļā *Jauns atbildības veids administratīvajās tiesībās*.

²⁰ Zaudējumu atlīdzināšanas likumā lietots formulējums “mantiskie zaudējumi”, kas ir juridiska liekvārdība (zaudējumi vienmēr ir mantiski), savukārt termins “zaudējumi” attiecināts uz visiem kaitējuma veidiem. Šis ir viens no likuma terminoloģijas trūkumiem.

²¹ Par Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likuma 8. panta otrās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta trešajam teikumam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2012. gada 6. jūnija spriedums lietā Nr. 2011-21-01. Latvijas Vēstnesis, 2012. 7. jūnijs, Nr. 89 (4692).

Biedrība *Daugavas Vanagi* 2009., 2010. un 2011. gadā iesniedza iesniegumu Rīgas pašvaldībā, lūdzot saskaņot gājiena rīkošanu pie Brīvības pieminekļa 16. martā. Pašvaldība katrā no minētajiem gadiem pieņēma lēmumu vai nu atteikt gājiena rīkošanu, vai noteikt gājienam ierobežojumus. Pamatojoties uz biedrības pieteikumiem, administratīvā tiesa atzina pašvaldības lēmumus par prettiesiskiem. Iesniedzot pieteikumu par lēmuma atcelšanu 2011. gadā, biedrība prasīja atļūdzināt arī personisko un morālo kaitējumu. Pēc tam, kad Satversmes tiesa, pamatojoties uz Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta pieteikumu, Zaudējumu atļūdzināšanas likuma 8. panta otro daļu atzina par neatbilstošu Satversmes 92. panta trešajam teikumam, administratīvā tiesa apmierināja biedrības pieteikumu par personiskā kaitējuma atļūdzinājumu, uzliekot pienākumu Rīgas domei publiski atvainoties pieteicējai.²² Administratīvās tiesas lēmumā jautājumā par personiskā kaitējuma esību norādīts vien šādi: *Tiesa apmierināja pieteicējas prasījumu par Rīgas pilsētas izpilddirektora [...] lēmuma [...] atcelšanu. Tādējādi pieteicējai ir tiesisks pamats prasīt personiskā kaitējuma atļūdzināšanu.*²³ Tālāk spriedumā norādīts, ka ar lēmumu aizskartas pieteicējas Satversmē noteiktās pamattiesības uz gājienu brīvību.

No iepriekš minētā izriet, ka biedrībai ir tiesības uz atļūdzinājumu par personisko kaitējumu tādēļ vien, ka lēmums aizliegt gājienu ir prettiesisks. Pēc būtības tas ir pareizi, taču liek uzdot jautājumu: kāds personiskais kaitējums šajā lietā bija nodarīts biedrībai? Skaidrs, ka pašvaldības lēmums aizliegt rīkot gājienu ierobežo Satversmē noteiktās pamattiesības uz gājienu brīvību. Taču šajā gadījumā nav iespējams norobežot divus likumā noteiktos atļūdzinājuma priekšnoteikumus – prettiesisko lēmumu un personisko kaitējumu. Respektīvi, šajā lietā atļūdzinājuma priekšnoteikums ir tikai viens juridisks fakts – būtisku tiesību aizskārums radījušais prettiesiskais administratīvais akts. Gājienu brīvības aizliegums ir administratīvā akta tiesiskās sekas, kas nav nošķiramas no paša administratīvā akta. Līdzīgi secinājumi izdarāmi daudzās lietās, kurās apmierināts pieteikums par morālā kaitējuma atļūdzināšanu.

Zaudējumu atļūdzināšanas likuma 9. pantā noteikts, ka *morālais kaitējums šā likuma izpratnē ir personiskais kaitējums, kas izpaužas kā fiziskās personas ciešanas, kuras tai izraisījis būtisks šīs personas tiesību vai ar likumu aizsargāto interešu prettiesisks aizskārums.* Savukārt likuma 11. panta trešajā daļā noteikts, ka *morālā kaitējuma atļūdzinājuma tiesiskais pamats uzskatāms par pierādītu, ja ir pierādīts fiziskās personas tiesību vai ar likumu aizsargāto interešu aizskārums. Privātpersonai ir pienākums norādīt morālā kaitējuma atļūdzinājuma apmēru.* No šīm normām izriet: kolīdz konstatēts būtisks tiesību aizskārums, tā uzskatāms, ka nodarīts morālais kaitējums. Arī Administratīvā procesa likuma 49. panta trešajā daļā prezumēts, ka šajā daļā minētajā gadījumā procesuālā termiņa neievērošana *jau pati par sevi uzskatāma par morālu kaitējumu.* Tādējādi Zaudējumu atļūdzināšanas likumā ietvertais morālā kaitējuma institūts ir juridiska fikcija, kuras mērķis ir nodrošināt personai efektīvu tiesiskās aizsardzības līdzekli – rakstveida vai publisku atvainošanos vai atļūdzinājumu naudā. Ir svarīgi saprast, ka bieži vien realitātē nekāds kaitējums nepastāv, taču tas nenozīmē,

²² Sk.: Administratīvās rajona tiesas Rīgas tiesu nama 2012. gada 22. novembra spriedums lietā Nr. A420458811. Pieejams: <http://tiesas.lv/nolemumi/pdf/123050.pdf> [aplūkots 2014. gada 17. augustā].

²³ Turpat, 7. punkts.

ka personai nav tiesību saņemt atvainošanos vai atlīdzinājumu naudā. Šobrīd, piemērojot Zaudējumu atlīdzināšanas likumu, nākas izlīdzēties ar atziņu, ka ar jēdzienu “personiskais/morālais kaitējums” saprotams gan tiesību aizskārums kā tāds, gan arī tiesību aizskāruma rezultātā radušās sekas.²⁴

2011. gadā veiktais tiesu prakses apkopojums par morālā kaitējuma atlīdzināšanu²⁵ jau norādīja uz šā institūta izpratnes problēmām tiesu praksē. Daļā nolēmumu redzams, ka morālais kaitējums tiek izprasts kā “morālas ciešanas”, personas iekšējie pārdzīvojumi u. c. psihei kaitējoši procesi. Turpretim daļā nolēmumu atlīdzinājums noteikts, neiedziļinoties personas emocionālajās problēmās – kolīdz tiesa konstatē būtisku tiesību aizskārumu, tā piešķir atlīdzinājumu par morālo kaitējumu.²⁶ Likumam un valsts atbildības institūta būtībai atbilst pēdējā pieeja. Morālā kaitējuma institūta primārā jēga nav atlīdzināt emocionālus pārdzīvojumus vai “morālas ciešanas”, bet gan nodrošināt tiesības saņemt atvainošanos vai atlīdzinājumu naudā gadījumos, kad citu atlīdzinājuma veidu piemērošana nav efektīva jeb atbilstoša.

Pārlūkojot pēdējo divu gadu laikā pieņemtos spriedumus lietās, kurās prasīts atlīdzināt morālo kaitējumu, var secināt, ka lielākajā daļā gadījumu tiesas morālā kaitējuma institūtu piemēro pareizi, respektīvi, neiedziļinās pieteikumā iztirtajos emocionālajos pārdzīvojumos un kaitējumu atbilstoši likumam prezumē, galveno vērību pievēršot tam, kāds atlīdzinājuma veids būtu atbilstošs tiesību aizskārūmam. Piemēram, konstatējot, ka pašvaldības lēmums par būvatļaujas atcelšanu ir pretrastisks, administratīvā apgabaltiesa uzreiz pāriet pie jautājuma pie atlīdzinājuma veida noteikšanu.²⁷ Citā lietā apgabaltiesa secināja, ka ar *Lēmumu pieteicējam tika ierobežotas tiesības privatizācijas ceļā iegūt īpašumā Dzīvokli, t. i., ar Lēmumu tika aizskartas pieteicēja tiesības brīvi rīkoties ar pieteicējam piekritošu mantu. Apgabaltiesa atzīst, ka minētais tiesību aizskārums ir uzskatāms par būtisku pieteicēja tiesību aizskārumu un līdz ar to pieteicējam ir tiesības uz morālā kaitējuma atlīdzinājumu.*²⁸ Vēl kodolīgāks secinājums – [ņ]emot vērā, ka koku ciršana netika saskaņota ar pieteicēju, līdz ar to Lēmums atzīts par pretrastisku, apgabaltiesa atzīst, ka pieteicējam ir tiesības prasīt morālā kaitējuma atlīdzinājumu.²⁹ Neviēnā no minētajiem spriedumiem nav norādes uz reālu kaitējumu, kas būtu nodarīts pieteicējiem.

Iepriekš minētie piemēri ir tikai neliela daļa no tām lietām, kurās apmierināts prasījums par morālā kaitējuma atlīdzinājumu, lai gan realitātē nekādas kaitējuma izpausmes nav konstatējamas. Protams, ir arī daudzi gadījumi, kad pieteicējam pretrastiskā rīcība radījusi arī reālas neērtības. Piemēram, pretrastisks atteikums izdot pasi

²⁴ Reneslāce L. Personiskā kaitējuma institūta problemātika administratīvajā procesā. Bakalaura darbs. 2013, 18.–19., 52. lpp. (nav publicēts, pieejams LU Juridiskās fakultātes Valsts tiesību zinātņu katedrā).

²⁵ Danovskis E. Morālā kaitējuma atlīdzināšana administratīvajās lietās. Tiesu prakses apkopojums. Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa, 2011. Pieejams: [http://www.at.gov.lv/files/uploads/files/docs/morala_kajtejuma_atlidzinasana_30112011%20\(2\).doc](http://www.at.gov.lv/files/uploads/files/docs/morala_kajtejuma_atlidzinasana_30112011%20(2).doc) [aplūkots 2014. gada 17. augustā].

²⁶ Turpat, sk. 30. un turpmākos punktus.

²⁷ Administratīvās apgabaltiesas 2012. gada 3. jūlija spriedums lietā Nr. A42991309, 16. punkts. Pieejams: <http://tiesas.lv/nolemumi/pdf/127868.pdf> [aplūkots 2014. gada 17. augustā].

²⁸ Administratīvās apgabaltiesas 2014. gada 8. aprīļa spriedums lietā Nr. A420754510, 13. punkts. Pieejams: <http://tiesas.lv/nolemumi/pdf/154336.pdf> [aplūkots 2014. gada 17. augustā].

²⁹ Administratīvās apgabaltiesas 2014. gada 20. marta spriedums lietā Nr. A42790509, 14.1. punkts. Pieejams: <http://tiesas.lv/nolemumi/pdf/151786.pdf> [aplūkots 2014. gada 17. augustā].

liedz doties iepriekš plānotā ceļojumā; prettiesiska ierēdņa atbrīvošana no amata un ar to saistītais ienākumu trūkums uz laiku radījis grūtības izpildīt iepriekš uzņemtas saistības; prettiesisks atteikums reģistrēt jaundzimušo iedzīvotāju reģistrā liedzis bērnu pieteikt bērnudārzā, saņemt pabalstu u. c. Nevajadzētu arī pilnībā noniecināt emocionālo pārdzīvojumu nozīmi – lietas objektīvi konstatējamie apstākļi tiesai var radīt pārliecību, ka prettiesiskā rīcība normālai personai varēja tādus radīt.³⁰ Taču nevajag uzskatīt, ka ikkatrs būtisks tiesību aizskārums personai rada emocionālus pārdzīvojumus; tādu esība varētu būt pieņemama tikai izņēmuma gadījumos, kad prettiesiskā rīcība privātpersonai radījusi sevišķi intensīvas neērtības. Šādos gadījumos emocionāli pārdzīvojumi ņemami vērā, nosakot atlīdzinājuma veidu.

Vēlreiz jāuzsver, ka ne katrs prettiesisks administratīvs akts vai faktiskā rīcība rada valsts atbildību. Valsts atbildība iestājas tikai par būtiskiem tiesību aizskārumiem. Piemēram, kādā lietā tiesa konstatēja, ka mātei prettiesiski bija atņemtas bērna aprūpes tiesības; bērns tika nodots pilnīgā tēva aprūpē. Izskatot mātes iesniegto prasījumu par atlīdzinājumu naudā (pieteikums bija iesniegts bērna vārdā), tiesa konstatēja, ka bērns laikā, kamēr mātei bija atņemtas aprūpes tiesības, nebija izjutis nekādas neērtības, tādēļ prasījumu par atlīdzinājumu noraidīja. Arī Augstākās tiesas Senāts atzina, ka atlīdzinājums naudā šajā lietā nav piešķirams, jo [...] *tas vien, ka atlīdzinājuma prasījuma tiesiskais pamats pastāv, nenozīmē, ka nodarīts morāls kaitējums jeb radītas tādas faktiskas sekas, kas atlīdzināmas. [...] [z]audējumu atlīdzināšanas likuma 11. panta trešā daļa tulkojama kopsakarā ar šā likuma 9. pantu, kas paredz atlīdzināt tikai tādas ciešanas, kuras izraisījis būtisks tiesību aizskārums.*³¹ Tātad atlīdzinājums šajā lietā netika piešķirts tādēļ, ka nebija konstatēts būtisks tiesību aizskārums.

Prettiesiskas rīcības rezultātā radītās neērtības ir tikai faktori, kas nosaka atlīdzinājuma veida un apmēra izvēli. Uzskats, ka personai ar būtisku tiesību aizskārumu ir nodarīts morāls kaitējums (vai piemērā ar biedrību *Daugavas Vanagi* – personiskais kaitējums), būtībā ir lieks, jo pilnīgi pietiek ar vienu juridisku priekšnoteikumu – būtisku tiesību aizskārumu, kas aptver gan prettiesisko rīcību, gan arī šās rīcības sekas. Mēģinājumi noteikt, kur beidzas “būtisks tiesību aizskārums” un sākas morālais kaitējums, var novest vienīgi pie neauglīgas sholastikas.

Šobrīd morālā kaitējuma institūta izmantojums krietni pārsniedz tikai iedomātu emocionālu pārdzīvojumu atlīdzināšanu. Tā vietā, lai uzturētu nepieciešamību konstatēt personiskā vai morālā kaitējuma esību (vai pieņemt tos kā fikciju), valsts

³⁰ Eiropas Cilvēktiesību tiesa, piešķirot atlīdzinājumu arī par nemantisko kaitējumu (*non-pecuniary loss*), ņem vērā arī tādus faktorus kā sāpes un ciešanas, aizvainojuma, bezpalīdzības un izmisuma sajūtas. Taču parasti tiesa par tiesību pārkāpumu piešķir konkrētu summu, sīkāk nepaskaidrojot tās piešķiršanas pamatojumu. Sk.: Reid. K. A Practitioner's Guide to the European Convention on Human Rights. 4th edition. London: Sweet & Maxwell, 2011, p. 847. Sal.: Practice Direction. Just Satisfaction Claims. Issued by the President of the Court in accordance with Rule 32 of the Rules of Court on 28 March 2007. Pieejams: http://www.echr.coe.int/Documents/PD_satisfaction_claims_ENG.pdf [aplūkots 2014. gada 17. augustā].

³¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2012. gada 15. maija spriedums lietā Nr. SKA-410/2012, 12. punkts. Pieejams: <http://tiesas.lv/nolemumi/pdf/127341.pdf> [aplūkots 2014. gada 19. augustā].

atbildības regulējuma izstrādē uzsvars liekams uz atlidzinājuma jēgu (funkcijām). Satversmes tiesa ir atzinusi, ka atbilstīgam atlidzinājumam ir vairākas funkcijas – kompensācijas, samierināšanas, kā arī vispārējās un speciālās prevencijas funkcija. Minēto funkciju mērķis ir panākt efektīvu taisnīguma atjaunošanu un pamattiesību aizsardzību, jo Satversmes 92. panta trešajam teikumam atbilstošs ir tikai tāds atlidzinājums, kas vienlaikus ir arī efektīvs tiesiskās aizsardzības līdzeklis.³² Tas nozīmē, ka obligāts valsts atbildības priekšnoteikums ir tikai prettiesiska rīcība. Tālāk nepieciešams vispārēji noteikt, ka valsts atbildības līdzekļi – atvainošanās un atlidzinājums naudā – piemērojami tad, ja citu Administratīvā procesā noteikto tiesību īstenošana konkrētajā situācijā, ievērojot tiesību aizskāruma būtiskumu, nav uzskatāma par efektīvu tiesiskās aizsardzības līdzekli. Ja prettiesiskā rīcība privātpersonai radījusi arī objektīvi konstatējamu neērtības (gan reālas sekas, piemēram, veselības bojājumu, brīvības ierobežojumu, gan varbūtējus emocionālus pārdzīvojumus), tad tās ir ņemas vērā, nosakot atlidzinājuma veidu un apmēru.

Kopsavilkums

Atbilstīga atlidzinājuma līdzekļus administratīvajā procesā iespējams iedalīt divās grupās: procesuālajos atlidzinājuma līdzekļos un materiālajos atlidzinājuma līdzekļos. Parasti par atbilstīgu atlidzinājumu ir uzskatāma procesuālā atlidzinājuma līdzekļa piemērošana (piemēram, administratīvā akta atcelšana, atzīšana par prettiesisku u. c.). Tikai izņēmuma gadījumā piemērojami arī materiālie atlidzinājuma līdzekļi (valsts atbildība) – iestādes atvainošanās vai atlidzinājums naudā.

Morālā kaitējuma institūta primārā jēga nav atlidzināt emocionālus pārdzīvojumus vai “morālas ciešanas”, bet gan nodrošināt tiesības saņemt atvainošanos vai atlidzinājumu naudā gadījumos, kad citu atlidzinājuma veidu piemērošana nav efektīva jeb atbilstoša.

Valsts atbildības regulējumā ir iespējams atteikties no personiskā un morālā kaitējuma kā obligāta priekšnoteikuma, lai privātpersona saņemtu atvainošanos vai atlidzinājumu naudā par prettiesisko rīcību. Tā vietā var noteikt, ka valsts atbildības līdzekļi – atvainošanās un atlidzinājums naudā – piemērojami tad, ja citu Administratīvā procesā noteikto tiesību īstenošana konkrētajā situācijā, ievērojot tiesību aizskāruma būtiskumu, nav uzskatāma par efektīvu tiesiskās aizsardzības līdzekli. Ja prettiesiskā rīcība privātpersonai radījusi arī objektīvi konstatējamu neērtības (gan reālas sekas, piemēram, kaitējumu dzīvībai, veselībai, brīvībai, gan varbūtējus emocionālus pārdzīvojumus), tad tās ir ņemamas vērā, nosakot atlidzinājuma veidu un apmēru.

Pētījumu atbalsta Valsts pētījumu programma 2014.–2017. gadam “Tautsaimniecības transformācija, gudra izaugsme, pārvaldība un tiesiskais ietvars valsts un sabiedrības ilgtspējīgai attīstībai – jaunas pieejas ilgtspējīgas zināšanu sabiedrības veidošanai”.

³² Par Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlidzināšanas likuma 8. panta otrās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta trešajam teikumam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2012. gada 6. jūnija spriedums lietā Nr. 2011-21-01, 11.1. punkts. Latvijas Vēstnesis, 2012. 7. jūnijs, Nr. 89 (4692).

BIBLIOGRĀFIJA

Monogrāfijas

- Briede J., Višķere I., Litvins G., Bitāns A., Danovskis E. Satversmes 92. panta komentārs. No: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 119.–164. lpp.
- Gredzena I. Valsts atbildība un tās veidi. Zaudējumu atlīdzība administratīvajā procesā. [B.v.]: Sabiedriskās politikas centrs "Providus", 2004.
- Nowak M. U. N. Covenant on Civil and Political Rights. CCPR Commentary. 2nd revised edition. [B.v.] N. P. Engel, Publisher, 2005.
- Ovey W., White R. Jacobs and White, The European Convention on Human Rights. 4th edition. Oxford: Oxford University Press, 2006.
- Reid K. A Practitioner's Guide to the European Convention on Human Rights. 4th edition. London: Sweet & Maxwell, 2011.

Raksti krājumos

- Danovskis E. Nepamatota tiesību aizskāruma jēdziens Satversmes 92. pantā. No: Tiesību efektīvas piemērošanas problemātika: LU 72. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2014, 328.–335. lpp.
- Danovskis E. Publiskas personas publiski tiesiskās atbildības priekšnoteikumi. No: Inovāciju juridiskais nodrošinājums: LU 70. konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012, 224.–230. lpp.
- Torgāns K. Atbildības par morālo kaitējumu aktualitātes. No: Tiesību efektīvas piemērošanas problemātika: LU 72. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2014, 121.–136. lpp.

Raksti žurnālos

- Torgāns K. Mantiskā atbildība privātajās un publiskajās tiesībās. Jurista Vārds, 2011. 15. novembris, Nr. 46 (693).

Normatīvie akti

- Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija: starptautisks līgums. Latvijas Vēstnesis, 1997. 13. jūnijs, Nr. 143/144 (858/859).
- Starptautiskais pakts par pilsoņu un politikajām tiesībām: starptautisks līgums. Latvijas Vēstnesis, 2003. 23. aprīlis, Nr. 61 (2826).
- Latvijas Republikas Satversme: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 1993. 1. jūlijs, Nr. 43.
- Administratīvā procesa likums: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 2001. 14. novembris, Nr. 164 (2551).
- Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likums: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 2005. 17. jūnijs, Nr. 96 (3254).
- Grozījumi Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likumā: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 2012. 31. oktobris, Nr. 172 (4775).

Juridiskās prakses materiāli

Par likuma "Par izziņas iestādes, prokuratūras vai tiesas nelikumīgas vai nepamatotas rīcības rezultātā nodarīto zaudējumu atlīdzināšanu" 2. panta un Ministru kabineta 1998. gada 31. augusta noteikumu Nr. 327 "Pieteikumu iesniegšanas un izskatīšanas, lēmumu pieņemšanas, darba garantiju un sociālo garantiju atjaunošanas un zaudējumu atlīdzības izmaksas kārtība" 3. punkta 1. apakšpunkta atbilstību Satversmes 91. un 92. pantam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2001. gada 5. decembra spriedums lietā Nr. 2011-07-0103. Latvijas Vēstnesis, 2001. 7. decembris, Nr. 178 (2565).

Par Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likuma 8. panta otrās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta trešajam teikumam: Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2012. gada 6. jūnija spriedums lietā Nr. 2011-21-01. Latvijas Vēstnesis, 2012. 7. jūnijs, Nr. 89 (4692).

Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2012. gada 15. maija spriedums lietā Nr. SKA-410/2012. Pieejams: <http://tiesas.lv/nolemumi/pdf/127341.pdf>.

Administratīvās apgabaltiesas 2012. gada 3. jūlija spriedums lietā Nr. A42991309. Pieejams: <http://tiesas.lv/nolemumi/pdf/127868.pdf>.

Administratīvās apgabaltiesas 2014. gada 20. marta spriedums lietā Nr. A42790509. Pieejams: <http://tiesas.lv/nolemumi/pdf/151786.pdf>.

Administratīvās apgabaltiesas 2014. gada 8. aprīļa spriedums lietā Nr. A420754510. Pieejams: <http://tiesas.lv/nolemumi/pdf/154336.pdf>.

Administratīvās rajona tiesas Rīgas tiesu nama 2012. gada 22. novembra spriedums lietā Nr. A420458811. Pieejams: <http://tiesas.lv/nolemumi/pdf/123050.pdf>

Practice Direction. Just Satisfaction Claims. Issued by the President of the Court in accordance with Rule 32 of the Rules of Court on 28 March 2007. Pieejams: http://www.echr.coe.int/Documents/PD_satisfaction_claims_ENG.pdf.

Resolution adopted by the General Assembly on 16 December 2005, No. 60/147. Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law. Pieejams: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/RemedyAndReparation.aspx>.

Interneta resursi un citi avoti

Danovskis E. Morālā kaitējuma atlīdzināšana administratīvajās lietās. Tiesu prakses apkopojums. Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa, 2011. Pieejams: [http://www.at.gov.lv/files/uploads/files/docs/morala_kaitejuma_atlidzinasana_30112011%20\(2\).doc](http://www.at.gov.lv/files/uploads/files/docs/morala_kaitejuma_atlidzinasana_30112011%20(2).doc)

Priekulis J. Juridiskai personai nodarītā personiskā kaitējuma atlīdzība administratīvajā procesā. Bakalaura darbs. 2014 (nav publicēts, pieejams LU Juridiskās fakultātes Valststiesību zinātņu katedrā).

Reneslāce L. Personiskā kaitējuma institūta problemātika administratīvajā procesā. Bakalaura darbs. 2013 (nav publicēts, pieejams LU Juridiskās fakultātes Valststiesību zinātņu katedrā).